

Financira
Europska unija

VLADAVINA PRAVA

LAB za mlade

Izdavač:

Udruga "Ja bih u EU" i "Omladinski resursni centar Tuzla"

Autor:

Udruga žena sudija u Bosni i Hercegovini za projekt "Mladi za vladavinu prava LAB" koji financira
Europska unija

Lektorica:

Višnja Galijašević

Tisak:

GRAFO SEM

Naklada:

500

VLADAVINA PRAVA LAB za mlade

UDRUGA ŽENA SUDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI
za projekt "Mladi za vladavinu prava LAB" koji financira Europska unija

PRIRUČNIK

Sarajevo, 2021. god.

SADRŽAJ

1. UVOD 5

Osnove pravnog i ustavnog sustava u BiH 5

Osnovni standardi vladavine prava 7

2. PRAVO NA PRISTUP PRAVOSUĐU I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE 9

Uloge i odgovornosti (dužnosti sudaca, tužitelja i sl.) 9

Suđenje i vrste sudskih postupaka 12

Struktura i nadležnost sudova 18

Pravo na pristup pravosuđu i sudske statistike 20

Što znači - jednaka prava za sve 21

3. ZAŠTO SU VAM BITNI JAKI PRAVOSUDNI SUSTAV I VLADAVINA PRAVA? 22

Vladavina prava protiv korupcije 22

Vladavina prava i pristup obrazovanju, zapošljavanju i poslovnim mogućnostima 25

Vladavina prava i ljudska prava i slobode 27

4. ZAKLJUČAK 30

Zašto je važno igrati aktivnu ulogu u vladavini prava? 30

1 UVOD

OSNOVI PRAVNOG I USTAVNOG SUSTAVA U BiH

Poznavanje pravnog sustava, kao i ustavni poredak Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu BiH) osnova je za bolje razumijevanje različitih područja prava s kojima se susrećemo u svakodnevnom životu. Nedostatak općeg znanja o pravnom sustavu i o njegovim pojedinim segmentima, kao i ustavnom sustavu, jedan je od razloga evidentnog trenda nepovjerenja u pravosudne institucije BiH, koji je već godinama prisutan u bosanskohercegovačkom društvu, mada je u tijeku dugogodišnja reforma pravosuđa, koja još uvijek nije okončana.

Da bi pravni sustav bio učinkovit u praksi, svim osobama koja traže zaštitu svojih prava u ostvarivanju tih prava mora se osigurati učinkovita pravna zaštita. U tom kontekstu, dužnost je svih sudova, kao i javnih vlasti da djeluju na način koji poštuje i osigurava da svaka osoba ima osjećaj pravne sigurnosti i vjere u pravni sustav, a svi zakoni moraju se tumačiti i primjenjivati na takav način da ostvaruju prava građana zajamčena domaćim zakonima, kao i ratificiranim međunarodnim instrumentima.

Pitanje organizacije BiH svakako je vrlo složeno. U takvom pravnom sustavu kakav je u BiH, građani često nisu svjesni uloge različitih pravosudnih institucija, ali ni svojih prava i mehanizama za zaštitu tih prava, što rezultira neuspjehom u postizanju veće zaštite i aktivnije uloge u pravnom

sustavu. Naime, ako članovi zajednice znaju i razumiju svoja prava i obveze, to značajno pridonosi jačanju demokracije i socijalne kohezije.

Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, parafiranim 21.11.1995. godine u Daytonu (SAD) i potpisanim 14.12.1995. godine u Parizu su dogovorena osnovna načela državno-pravnog i političkog ustrojstva BiH, koji se često naziva Daytonskim ili Pariškim sporazumom. Stoga je Ustav BiH dio tog sporazuma, tj. njegov Aneks 4. koji osim preambule ima i 12 članaka, koji određuje niz pitanja uključujući osnovna načela kontinuiteta, demokratska načela, trgovinu robom, uslugama, kapitalom, ljudska prava i temeljne slobode, nadležnosti i odnose između institucija itd. Ono što je karakteristično je da Ustav BiH nije službeno preveden s engleskog na službene jezike u BiH, niti je objavljen u „Službenom glasniku BiH“, tako da državne institucije koriste različite neslužbene verzije teksta Ustava.

Ono što je posebno važno za BiH je da je u članku II/2. Ustava BiH propisano da će se Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu EKLJP, Konvencija) i njezini protokoli izravno primjenjivati u BiH i da će imati „prioritet nad svim ostalim zakonima“. Stoga su mnogo prije ratifikacije Konvencije (2002. godine), bez obzira na njezin međunarodnopravni aspekt, Konvencija i njezini protokoli bili dio formalnog i materijalnog ustavnog zakona BiH i primjenjivali su se već od 14. prosinca 1995. godine, kada je Ustav BiH stupio na snagu.

Organizacioni okvir sudskog sustava BiH zasnovan je na četiri sudska sustava:

- pravosudni sustav BiH,
- pravosudni sustav entiteta (Federacije BiH i Republike Srpske) i
- pravosudni sustav Brčko Distrikta BiH (u daljnjem tekstu BDBiH).

Na razini BiH postoje: Ustavni sud BiH, Sud BiH i Tužiteljstvo BiH.

U Federaciji BiH (u daljnjem tekstu FBiH) postoje: Ustavni sud FBiH, Vrhovni sud FBiH, Federalno tužiteljstvo, općinski i kantonalni sudovi i kantonalna tužiteljstva.

U Republici Srpskoj (u daljnjem tekstu RS) postoje sudovi opće i posebne nadležnosti. Sudovi opće nadležnosti su: osnovni sudovi, okružni sudovi i Vrhovni sud RS. Sudovi posebne nadležnosti su okružni privredni sudovi i Viši privredni sud.

Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine ima Apelacijski sud, Osnovni sud i Tužiteljstvo BDBiH.

Ustavni sud BiH, pored klasičnog zadatka zaštititi ustavnost, ima izravnu vezu sa sudskom, odnosno zakonodavnom vlašću u pojedinim vrstama sporova. Ustavni sud BiH odlučuje u apelacijama na presude vrhovnih sudova entiteta i na neki način preuzima ulogu Vrhovnoga suda BiH. Ustavni sud ima izravnu nadležnost da odlučuje o bilo kojem sporu koji proizlazi iz Ustava BiH između dva entiteta, ili između BiH i jednog ili oba entiteta, te između institucija BiH, uključujući, ali ne ograničavajući se na to pitanje. Odluke Ustavnog suda su konačne i obvezujuće.

Prema Zakonu o Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću BiH iz 2004. godine, Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće BiH (VSTV) je neovisno i samostalno tijelo. VSTV ima zadatak osigurati neovisno, nepristrano i profesionalno sudstvo (sudove i tužiteljstva) u BiH.

VSTV ima ovlasti:

- imenovati nositelje pravosudnih funkcija,
- voditi disciplinske postupke protiv nositelja pravosudnih funkcija,
- nadzirati njihov profesionalni razvoj,
- odlučivati o pitanjima nespojivosti,
- odlučivati o privremenom rasporedu,
- sudjelovati u procesu izrade proračuna za sudove i tužiteljstva,
- određivati kriterije za ocjenjivanje sudaca i tužitelja itd.

Na primjeru pravosudnih sustava bh. entiteta i BDBiH može se pojednostavljeno prikazati sustav pravosuđa. U tom kontekstu može se reći da naš pravosudni sustav karakterizira višestupanjsko

odlučivanje, pa će građani, u većini slučajeva, svoja prava ostvarivati putem sudova, počevši od najnižeg - prvostupanjskog (općinskog/osnovnog) suda, te putem sudova koji odlučuju o žalbama (kantonalni/okružni/Apelacioni sud BDBiH), i konačno, u točno određenim slučajevima, do vrhovnih sudova entiteta/Apelacijskog suda BDBiH. To osigurava da građani imaju pravo da njihov slučaj bude preispitan od suda više instance, što pruža veće jamstvo pravičnog okončanja spora. Ova višestupnjevost, putem koje do izražaja dolazi i pravo na pravni lijek, logično utječe i na duljinu trajanja sudskih postupaka. Naravno, ni broj sudskih postupaka koji se okonča već u prvom stupnju (kad stranke ne ulažu pravni lijek na sudsku odluku) nije zanemariv.

Na početku je potrebno naglasiti jednu grubu razliku između sudskih postupaka: iako se vode pred istim sudovima, postoje građanski postupci (ovdje u najširem smislu: imovinskopravni sporovi, obiteljskopravni sporovi, statusni sporovi, gospodarski sporovi, itd.), te kaznenopravni postupci (kazneni i prekršajni postupci). U građanskopravnim postupcima zainteresirani građani pokreću postupak i vode glavnu riječ u postupku (neovisno zastupajući sebe ili putem zakonskog zastupnika (npr. odvjetnika po njihovom izboru), a postojanje samog postupka ovisi o njihovom interesu. S druge strane, u postupcima koji su „kaznene prirode“ izražen je interes države da sankcionira počinitelja određenih nezakonitih radnji (kaznenih djela ili prekršaja), i tada nadležno tijelo (npr. tužiteljstvo) pokreće postupak po službenoj dužnosti pred sudom, neovisno o tome želi li neka oštećena osoba „goniti“ počinitelja. U prvoj vrsti postupka prvenstveno se osigurava pojedinačni pravni interes, a u drugoj – širi društveni interes (izražava se socijalna osuda nepoželjnog ponašanja).

Ako su njihova prava zajamčena Konvencijom povrijeđena pred redovnim sudovima, građani mogu tražiti pravno sredstvo od Ustavnog suda u BiH. Neka od „važnijih“ prava koja proizlaze iz EKLJP-a, a koja se odnose na sudske postupke, su: pravo na pravično suđenje, pravo na učinkovit pravni lijek, zabrana diskriminacije, pravo vlasništva, pravo na obiteljski život, dom i prepisku, te pravo na slobodu izražavanja. Ako građanin smatra da povreda njegovog prava iz EKLJP-a nije otklonjena u postupku pred Ustavnim sudom BiH,

ima priliku podnijeti zahtjev za zaštitu Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu (Francuska).

EKLJP je vrlo važan izvor prava na razini Europske unije, gdje su temeljna ljudska prava sastavni dio temeljnih načela prava Europske unije i vrlo je važno da građani BiH imaju na raspolaganju tako moćan zaštitni instrumentarij.

OSNOVNI STANDARDI VLADAVINE PRAVA

Pojam vladavine prava (eng. *rule of law*) znači sustav političke vlasti koji se temelji na poštivanju Ustava, zakona i drugih propisa, kako od strane građana (adresata pravnih normi), tako i od strane nositelja državne vlasti (adresanata pravnih normi). Svi zakoni, drugi propisi, kao i postupci nositelja vlasti trebaju se temeljiti na zakonu, tj. zakonu koji se temelji na propisu. To izražava ustavno načelo ustavnosti i zakonitosti.

„Vladavina prava nije samo formalna primjena pravnih instrumenata, već i vladavina pravde i zaštita svih članova društva od prekomjerne moći onih koji su na vlasti“. (Međunarodna komisija pravnik)

UN-ova definicija vladavine prava podrazumijeva poštivanje ljudskih prava, tj.: „Vladavina prava je načelo vladavine unutar koje sve osobe, institucije i entiteti, javni i privatni, uključujući i samu državu, podliježu javno proglašenim zakonima, jednako ih primjenjuju i štite neovisno sudstvo, a sukladni su međunarodnim pravilima i standardima ljudskih prava“. Bez vladavine prava, ljudska prava se ne mogu ostvariti. Bez ljudskih prava, vladavina prava je tehnički mehanizam bez vrijednosne smjernice.

Vladavina prava zvuči apstraktno. Ali, pojednostavljeno rečeno, država utemeljena na principu vladavine prava trebala bi omogućiti da se zakoni (koji su objavljeni i dostupni svima) primjenjuju uvijek i jednako na sve (neovisno o tome koliko je tko politički povezan), i da u toj državi postoji neovisno sudstvo koje će štiti građane od zlouporabe moći od strane države. Očito je da je uloga snažnog i neovisnog pravosuđa presudna u osiguravanju vladavine prava, te da manjkavosti u

funkcioniranju ovog stupa državne vlasti (čak i ako je to bila samo pogrešna percepcija) negativno utječu na povjerenje građana u državu, čime se ljujla i struktura vladavine prava. Na ovom polju BiH će morati puno više raditi da bi postigla standarde koje na polju vladavine prava ostvaruju zemlje članice Europske unije.

Kada govorimo o vrijednostima Europske unije u vladavini prava, nesporno je da Europska unija ima na raspolaganju mnoštvo instrumenata koji osiguravaju vladavinu prava u svim zemljama članicama i da to izravno utječe na sve građane. To podrazumijeva da su svi članovi društva jednaki pred zakonom i da svoja prava ostvaruju pred neovisnim i objektivnim sudovima. Mnoge zemlje članice imaju visoke standarde u pogledu vladavine prava, ali postoje i određeni izazovi, koji se razlikuju od zemlje do zemlje. Vladavina prava jedna je od temeljnih vrijednosti na kojima je sagrađena Europska unija, a ono što je važno je da to nije samo apstraktna fraza, već je vladavina prava ključna osnova za ostvarivanje prava i sloboda građana.

Ciljevi i vrijednosti koje promovira Europska unija su višestruki, ali prije svega su:

- zalaganje za mir i dobrobit svih građana, slobodu, sigurnost i pravdu,
- održivi razvoj zasnovan na stabilnom gospodarskom razvoju,
- borba protiv diskriminacije,
- poštivanje kulturne i jezičke raznolikosti.

Stoga su ljudsko dostojanstvo, sloboda, demokracija, jednakost, ljudska prava, vladavina prava vrijednosti Europske unije koje BiH mora poštivati i promovirati da bi postala članicom Europske unije.

Neovisnost pravosudnog sustava ključni je pokazatelj razine vladavine prava u demokratskim zemljama i igra presudnu ulogu u zaštiti ljudskih prava i sloboda, u skladu s priznatim međunarodnim standardima.

Ono što bi se moglo sažeti kao zaključak je:

1

Potreban je dodatni angažman na reformi pravosudnog sustava u cijeloj BiH što će doprinijeti većoj učinkovitosti i funkcionalnosti pravosuđa osiguravanjem pravne sigurnosti i vladavine prava, te donošenje zakona s jasnim zakonskim rješenjima koja moraju biti u skladu sa europskim standardima i trendovima.

2

Usklađivanje zakonodavstva entiteta, BDBiH i BiH, jer često zakoni u istoj oblasti različito propisuju postupanje u istoj stvari što dovodi do pravne nesigurnosti.

3

Edukacija mladih ljudi (učenika i studenata) kroz redovne nastavne aktivnosti o važnosti vladavine prava u BiH kao osnovnog jemca razvoja demokracije i poštivanja ljudskih prava. Važno je još u ranoj fazi sticanja znanja, kroz redovito obrazovanje, imati saznanja o cjevima i vrijednostima Europske unije s obzirom na to da BiH teži članstvu u Europskoj uniji.

4

Promicanje važnosti izravne primjenjivosti i nadzakonske snage EKLJP u pravnom sustavu BiH, kako bi povećala svijesti građana da određene vrijednosti poput temeljnih ljudskih prava koja su predviđena u EKLJP i njenim protokolima, ne podliježu ograničenjima koja proizlaze iz primjenjivih propisa u BiH (entitetima i BDBiH).

PRAVO NA PRISTUP PRAVOSUĐU I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

ULOGE I ODGOVORNOSTI (DUŽNOSTI SUDACA, TUŽITELJA I SL.)

Pojam i uloga tužitelja, oštećenika kao tužitelja i oštećenog

Osnovno pravo i dužnost tužitelja je otkrivanje i gonjenje počinitelja kaznenih djela, kada poduzme potrebne mjere radi otkrivanja i provođenja istrage, pronalaska osumnjičenika, vođenja i nadzora istrage, kao i upravljanje aktivnostima ovlaštenih službenika koji pronalaze osumnjičenika i prikupljanje izjava i dokaza. Tužitelj također izdaje pozive i naredbe i predlaže izdavanje poziva i naredbi sucu za prethodni postupak, kada je to potrebno (na pr. kada su mu potrebni podatci iz banke ili telekom operatera, kada treba da prati određene osobe putem telekomunikacija i sl.). Također utvrđuje činjenice neophodne za odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtjevu, predlaže izdavanje kaznenog naloga, podiže i zastupa optužnicu na sudu, izjavljuje pravne lijekove i obavlja i ostale poslove.

I oštećenik može biti tužitelj, pod uvjetima propisanim ZKP, ali samo u RS-u. To je situacija kada tužitelj, nakon potvrde optužnice, izjavi da odustaje od optužnice do kraja glavnog pretresa. Tada sud pita oštećenika želi li preuzeti kazneno gonjenje i zastupati optužnicu, pa ako želi, onda oštećenik ima ista prava kao i tužitelj, osim onih prava koje tužitelj ima kao državno tijelo.

Oštećenik ima pravo podnijeti prijedlog i dokaze za ostvarenje imovinsko-pravnog zahtjeva, presudu može osporiti samo zbog odluke suda o troškovima kaznenog postupka i odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu, unajmiti punomoćnika iz reda odvjetnika,

Uloge i odgovornosti (dužnosti sudaca, tužitelja i sl.)

Suđenje i vrste sudskih postupaka

Struktura i nadležnost sudova

Pravo na pristup pravosuđu i sudske statistike

Što znači - jednaka prava za sve

prisustvovati pretretresnom ročištu i glavnom pretresu, podnijeti pritužbu.

Pojam i uloga suca

Pojam suca pojavljuje se u kaznenom postupku, ali postoji nekoliko vrsta, od kojih svaki ima svoju ulogu. Pa tako, **sudac za prethodni postupak** sudac je koji tijekom istrage postupka u slučajevima kada je to propisano zakonom, npr. izdaje naloge za pretragu doma, drugih prostorija i pokretnina, oduzimanje predmeta, pisama, brzojava i drugih pošiljki, čuvanje privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije, vrši otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije, izdaje naloge banci ili drugoj pravnoj osobi, operateru telekomunikacija, vraća privremeno oduzete predmete, utvrđuje posebne istražne radnje, vještačenja, izdaje naredbe za dovođenje, izriče mjere zabrane, određuje pritvor, te može ukinuti pritvor itd.

Sudac za prethodno saslušanje je sudac koji, nakon podizanja optužnice, postupka u slučajevima kada je to propisano zakonom i koji ima ovlasti suca za prethodni postupak, a ima ulogu potvrđivanja ili odbijanja svih ili pojedinih točaka optužnice, na način da proučava svaku točku optužnice i dokaze koje mu je dostavio tužitelj radi utvrđivanja postojanja osnovane sumnje, nakon čega odlučuje o prethodnim prigovorima, ukoliko su uloženi. Optuženik daje izjavu o krivnji suda za prethodno saslušanje u nazočnosti tužitelja i branitelja, ako ga ima i ako mu treba. Nakon unošenja izjave o krivnji u zapisnik, sudac za prethodno saslušanje prosljedit će slučaj suda, odnosno vijeću kojem je predmet dodijeljen radi zakazivanja glavnog pretresa, a dokaze koji podupiru navode optužnice vraća tužitelju.

Sudac ili predsjednik vijeća održava ročišta i glavni pretres i predsjedava glavnim pretresom kada je dužan voditi brigu o sveobuhvatnom ispitivanju slučaja i uklanjanju svega što odugovlači postupak, doprinosi razjašnjenju stvari i odlučuje o prijedlozima stranaka i branitelja. Dužnost je suca ili predsjednika vijeća da se brine o održavanju reda u sudnici i dostojanstvu suda, te može odmah nakon otvaranja zasjedanja upozoriti prisutne na glavnom pretresu da se ponašaju pristojno i da ne ometaju rad suda, a može odrediti pretresanje osoba koje prisustvuju na glavnom pretresu, kao i narediti da se sa zasjedanja uklone sve osobe koje kao javni

slušaatelji prisustvuju glavnom pretresu, a može, iz opravdanih razloga, odlučiti da se pojedini dijelovi glavnog pretresa ne snimaju, ako je snimanje dopušteno. Odlučuje i o kazni zbog remećenja reda. Sudac, odnosno predsjednik vijeća otvara zasjedanje i najavljuje predmet glavnog pretresa, od optuženika uzima osobne podatke kako bi utvrdio njegov identitet, te ga upozorava na potrebu pažljivog praćenja toka pretresa i poučava da može iznositi činjenice i predlagati dokaze u svoju korist, da može postavljati pitanja optuženim, svjedocima i vještacima i da može davati obrazloženja u vezi sa njihovim iskazima, poučit će ga da može dati iskaz tokom dokaznog postupka u svojstvu svjedoka. Sudac ili predsjednik vijeća zabranit će pitanje i odgovor na već postavljeno pitanje, a može i odbiti izvođenje dokaza. Sudac ili predsjednik vijeća dužan je zaštititi svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada. Nakon završne riječi, sudac ili predsjednik vijeća objavljuje da je glavni pretres završen, a sud se povlači radi vijećanja i glasovanja za donošenje presude.

Sudac za prethodno saslušanje ne može sudjelovati u nastavku istog postupka.

Sudac ili predsjednik vijeća, kao i članovi sudećeg vijeća, ne mogu biti u istom postupku kao i sudac za prethodni postupak ili sudac za prethodno saslušanje.

Sudac za prethodni postupak ne može sudjelovati u nastavku postupka.

Suci u građanskom postupku sude kao suci pojedinci ili u vijeću. Uloga suca u građanskom postupku vrlo je važna, a djelotvorno vršenje sudske zaštite ovisi o aktivnoj ulozi suca. Kada je riječ o ponašanju suca u građanskim postupcima, obveza suca ili vijeća je prije svega poštivanje procesnih pravila, odnosno osnovnih postupovnih načela propisanih procesnim zakonom kao jamstvo zakonitosti i jednakosti pred zakonom. Sudac upravlja postupkom na način da se o zahtjevu stranke, koja disponira svojim zahtjevom, u pravilu, odlučuje na temelju usmene, izravne i javne rasprave. Sudac također vodi računa da se postupak provede bez odugovlačenja /načelo učinkovitosti/, uz najmanje moguće troškove / načelo ekonomičnosti/, te da se spriječi svaka zlouporaba procesnih pravila.

Prema Zakonu o sudovima FBiH i BD, stručni

suradnik može djelovati i odlučivati /u prvom stupnju/, u izvanparničnim i izvršnim stvarima i sporovima male vrijednosti, kada je to predviđeno zakonom, u predmetima koje mu dodijeli predsjednik suda.

Prema Zakonu o sudovima Republike Srpske, stručni suradnik i viši stručni suradnik pomažu sucu u radu, izrađuju nacрте sudskih odluka, proučavaju pravna pitanja, sudsku praksu i pravnu literaturu, izrađuju nacрте pravnih razumijevanja i obavljaju samostalno ili pod nadzorom i prema uputama suca i druge stručne poslove.

Pojam i uloga advokata (branioca)

Advokat je lice koje je upisano u imenik advokata. Odvjetnik je osoba koja je upisana u imenik odvjetnika Odvjetničke komore, koja je položila odvjetničku zakletvu i bavi se odvjetništvom, pri čemu je odvjetništvo neovisna i samostalna služba pružanja pravne pomoći, fizičkim i pravnim osobama, profesionalno i savjesno, u skladu s Ustavom, Zakonom i općim aktima Odvjetničke komore, te čuva odvjetničku tajnu.

Odvjetnici ili branitelji, kako su pravilno određeni u kaznenom postupku su osobe koje imaju obvezu zastupati interese osumnjičene, optužene i osuđene osobe, a osobe u tom svojstvu se, često, nazivaju "branjenici". Branitelj mora poduzeti sve neophodne radnje kako bi se utvrdile činjenice, prikupili dokazi itd. koji idu u korist osumnjičenika ili optuženika, kao i zaštite njegovih prava. Dakle, kada se pretražuje dom, ostale prostorije i osobe, osumnjičenik ima pravo obavijestiti branitelja, ali pretres se može provesti i bez prisustva branitelja ako to zahtijevaju iznimne okolnosti. Također, kada se otvore privremeno oduzeti predmeti i dokumenti, tužitelj je dužan da o tome, među ostalim, obavijesti i branitelja.

U Zakonu o kaznenom postupku (ZKP), braniteljima je posvećen određen broj članaka, kojima je reguliran njihov odnos prema branjeniku, te općenito prava i obveze koje ima u kaznenom postupku. Tu se, prije svega, misli na odnos između branjenika i branitelja i prava i obveze branitelja u odnosu na branjenika.

Osumnjičenik ili optuženik ima pravo na branitelja već u fazi istrage, te tijekom cijelog postupka, sve do okončanja pred sudovima, redovnim i izvanrednim. Branitelj može unajmiti okrivljenik, njegov zakonski

zastupnik, bračni, odnosno izvanbračni partner, krvni srodnik u izravnoj liniji do bilo kojeg stupnja, usvojitelj, usvojenik, brat, sestra ili udomitelj, a može biti imenovan i po službenoj dužnosti. U pravilu postoji jedan branitelj, ali može biti i više, kada samo jedan od njih ima status glavnog branitelja. Isto tako, više optuženika može imati jednog branitelja. To je dopušteno samo ukoliko im obrane nisu u suprotnosti/koliziji. Ako se s braniteljem optuženika treba kontaktirati u pisanom obliku, a on ima više branitelja, dovoljno je dostaviti pisani materijal jednom od njih.

ZKP propisuje i tko ne može biti branitelj, a to su oštećenik, supružnici, odnosno izvanbračni partner oštećenika ili tužitelja, niti njihov krvni srodnik u direktnoj liniji do bilo kojeg stupnja, u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja ili tazbina do drugog stupnja, zatim branitelj koji je pozvan kao svjedok, osoba koja je djelovala kao sudac ili tužitelj, kao i osobe koje na bilo koji način zlorabe kontakt s optuženikom.

Postoje situacije, a ZKP ih propisuje, kada osumnjičenik ili optuženik mora imati branitelja, a to su: već tijekom prvog ispitivanja, ako je nijem ili gluh ili ako je osumnjičen za kazneno djelo za koje se može izreći kazna doživotnog zatvora, prilikom izricanja prijedloga za određivanje pritvora, za vrijeme dok pritvor traje, nakon podizanja optužnice za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna - optuženik mora imati branitelja u vrijeme uručenja optužnice.

Osumnjičenom ili optuženom može se postaviti branitelj i ako sud utvrdi da je to zbog složenosti slučaja, mentalnog zdravlja osumnjičenika ili optuženika ili drugih okolnosti u interesu pravde. U slučaju imenovanja branitelja, osumnjičenik ili optuženik prvo će biti pozvan da sam izabere branitelja s prikazane liste, u suprotnom branitelja će imenovati sud. Umjesto imenovanog branitelja, osumnjičenik ili optuženik može sam uzeti drugog branitelja, na pr. ako neodgovorno izvršava svoju dužnost ili postoji neka druga vrsta neslaganja između njih, a što utječe na kvalitetu obrane interesa osumnjičenika ili optuženika.

Kada ne postoje uvjeti za obveznu obranu, a postupak se vodi za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora od tri godine ili više, ili kada to zahtijevaju interesi pravičnosti, bez obzira na zapriječenu kaznu, osumnjičeniku ili optuženiku

će se, na njegov zahtjev, imenovati branitelj, ako prema svom financijskom stanju ne može snositi troškove obrane tijekom cijelog postupka.

Tijekom postupka branitelj ima određena prava i obveze, a prije svega, već tijekom istrage ima pravo pregledati spise i pregledati dobivene predmete koji idu u korist osumnjičenika. Nakon podizanja optužnice, branitelj, osumnjičenik ili optuženik, imaju pravo uvida u sve spise i dokaze, a osumnjičenik ili optuženik, kao pritvorenik, ima pravo na slobodnu i neometanu vezu s braniteljem. Također, osumnjičenik, odnosno optuženik i njegov branitelj mogu, do kraja glavnog pretresa, odnosno pretresa pred vijećem drugostupanjskog suda, pregovarati s tužiteljem o uvjetima priznavanja krivnje za djelo za koje se osumnjičenik, odnosno optuženik tereti.

Kada se pokrene kazneni postupak, izdavanjem naredbe o pokretanju istrage, na početku ispitivanja, osumnjičenik će biti poučen, između ostalog, da može uzeti branitelja po svom izboru, koji može biti prisutan tijekom njegovog ispitivanja, te da ima pravo na branitelja bez naknade, u određenim slučajevima. Osumnjičenik se ni pod kojim uvjetima ne može odreći prava na prisustvo branitelja ako je njegova obrana obvezna. Ako je osumnjičenik ili optuženik u pritvoru, ima pravo odmah komunicirati s braniteljem, usmeno ili pisanim putem, a tijekom razgovora osumnjičenik ili optuženik i branitelj mogu se posmatrati, ali se njihov razgovor ne smije slušati.

Kada dođe do optuženja, odnosno kada je podignuta i potvrđena optužnica i postupak okončan donošenjem presude, ako optuženik ima branitelja, optužnica, presuda i sve odluke od čijeg dostavljanja teče žalbeni rok, kao i žalba suprotne stranke, koja se dostavlja radi odgovora, dostaviće se branitelju i optuženiku.

Branitelj ima pravo na troškove kaznenog postupka.

Nakon što sud donese presudu, daje se mogućnost ulaganja žalbe; žalbu na presudu ili rješenje može podnijeti branitelj, kao i zahtjev za ponavljanje kaznenog postupka i zahtjev za zaštitu zakonitosti (samo u RS-u), kao izvanredni pravni lijek.

Prava i dužnosti branitelja neće prestati u slučaju opoziva punomoći, sve dok sudac za prethodni

.....

¹ Zakon o sudovima;

postupak, sudac za prethodno saslušanje, sudac ili vijeće, ne razriješi branitelja njegovih prava i dužnosti.

Dakle, iz svega navedenog proizlazi aktivna uloga branitelja, koji pomaže okrivljeniku da sudjeluje u kaznenom postupku, ravnopravno sa tužiteljem i pred sudom, iako on nema potrebna znanja iz kaznenog područja i prava uopće. Na taj način se olakšava komuniciranje s osumnjičenikom ili optuženom osobom i štite njegova prava u vezi s kaznenim postupkom. To je naročito važno jer je, kao bitna povreda odredaba kaznenog postupka, propisana povreda prava na obranu, koja podrazumijeva ukidanje prvostupanjske presude.

SUĐENJE I VRSTE SUDSKIH POSTUPAKA

• Šta je to suđenje?

Suđenje je postupak pred sudom reguliran ustavom i zakonom. Suđenjem rukovode suci, koje je na tu funkciju u našoj zemlji izabralo Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine.

• Šta je sudski postupak?

Sudski postupak je postupak pred sudom koji je propisan zakonom. U sudskom postupku se odlučuje o pravima i obvezama fizičkih i pravnih osoba ili počinjenju kaznenog djela i krivnji određene osobe.

Nadležnost sudova utvrđena je zakonima o sudovima donesenim na razini entiteta, Brčko Distrikta i Bosne i Hercegovine,¹ kao krovni zakoni koji određuju organizaciju, nadležnost, financiranje i pravosudnu upravu, kao i drugi zakoni kojima se određuje postupanje sudova.

• Koji su to sudski postupci?

Razlikujemo tri vrste sudskih postupaka: građanski i kazneni postupak i upravni spor.

- Građanski postupak je zajednički naziv za parnični, izvršni i izvanparnični postupak.

Parnični postupak je jedan od postupaka u kojem se provodi sudska zaštita građanskih prava. Podrazumijeva postojanje spora između strana u postupku. Sudovi, prema pravilima parničnog postupka, raspravljaju i odlučuju u sporovima o osnovnim pravima i obvezama čovjeka i građanina, o osobnim i obiteljskim odnosima građana, u radnim, imovinskim i drugim građansko-pravnim sporovima, osim ako zakon ne predviđa za neke od tih sporova, iznimno određeno, da ih rješava sud prema pravilima kojeg drugoga postupka.

Parnični postupak redovit je put pravne zaštite u građanskopravnim stvarima. Pokreće se tužbom, a iznimno u brakorazvodnoj parnici prijedlogom. Po tužbama postupaju općinski sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine i osnovni sudovi u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu, Sud Bosne i Hercegovine, kao i prvostupanjski sudovi, okružni sudovi u Republici Srpskoj i kantonalni/županijski sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine, Apelacijski sud Brčko Distrikta, Apelacijsko odjeljenje suda Bosne i Hercegovine kao i drugostupanjski sudovi koji odlučuju o žalbama na odluke prvostupanjskih. Prema izvanrednim pravnim lijekovima postupaju Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, Vrhovni sud Republike Srpske, Apelacijsko odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine.

Izvanparnični postupak postupak je primjene izvanparničnih pravnih normi na izvanparnična pravna pitanja poput odlučivanja o osobnim, obiteljskim i imovinskim pitanjima. Karakteristika ovog postupka je da u njemu nema spora. U izvanparničnim stvarima općinski i osnovni sudovi djeluju kao prvostupanjski sudovi.

Izvršni postupak pokreće se u vezi sa sudskom odlukom kojom se optuženiku nalaže da prema drugoj strani ispuni svoju obvezu ili poduzme neko drugo ponašanje, koje on ne želi učiniti dobrovoljno u zakonski propisanom roku. Izvršni postupak se pokreće na prijedlog stranke, a izuzetno po službenoj dužnosti. U izvršnim postupcima općinski i osnovni sudovi djeluju kao prvostupanjski sudovi.

Kao drugostupanjski sudovi pred kojima se odlučuje o žalbama na odluke prvostupanjskih sudova, u izvanparničnom i izvršnom postupku

postupaju okružni sudovi u Republici Srpskoj i kantonalni/županijski sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine, Apelacijski sud Brčko Distrikta, Apelacijsko odjeljenje suda Bosne i Hercegovine kao drugostupanjski sudovi koji odlučuju o žalbama na odluke prvostupanjskih sudova.

Stoga se građanski postupci pokreću tužbom/ prijedlogom fizičke ili pravne osobe, ovlaštenih tijela, a iznimno i sud može pokrenuti izvanparnični i izvršni postupak po službenoj dužnosti u slučajevima utvrđenim zakonom.

Zbog svoje opće socijalne prirode, građanski postupci su najbrojniji sudski postupci.

- U kaznenom postupku utvrđuje se je li jedna osoba počinila kazneno djelo i je li kriva za kazneno djelo. Kazneni postupak pokreće po službenoj dužnosti nadležni tužitelj. U kaznenim stvarima kao prvostupanjski sudovi postupaju općinski i osnovni sudovi, kantonalni i okružni sudovi, ovisno o visini kazne zapriječene za kazneno djelo i Sud Bosne i Hercegovine u okviru svojih nadležnosti.

Kazneni postupak prema domaćem zakonodavstvu u sebi objedinjuje i posebne kaznene postupke.

Posebni kazneni postupci uključuju postupke za izdavanje kaznenog naloga, postupak za kaznena djela protiv pravnih osoba, postupak za primjenu mjera sigurnosti, za oduzimanje imovinske koristi stečene kaznenim djelom i opozivanje uvjetne osude, postupak za donošenje odluke o brisanju osude ili ukidanje sigurnosnih mjera i pravnih posljedica osude, postupak pružanja međunarodne pravne pomoći i izvršenje međunarodnih sporazuma u kaznenim stvarima, postupak izdavanja tjeralice i objave, postupak prema maloljetnicima.

- Upravni spor je spor o zakonitosti akta koja su donijela upravna tijela. Pokreće ga pojedinac ili pravna osoba koja smatra da je aktom upravnog tijela povrijeđeno neko pravo. U upravnim sporovima prvostupanjski sudovi su okružni i kantonalni sudovi, Osnovni sud Brčko Distrikta, Upravno odjeljenje suda Bosne i Hercegovine.

POSTUPAK PREMA MALOLJETNICIMA, KAO POSEBAN POSTUPAK

Općenito o kaznenom postupku protiv maloljetnika

Kao i u ostatku svijeta, maloljetnički počinitelji imaju poseban status u pravosudnom sustavu i zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, jer su u adolescenciji kao najosjetljivijem stadiju razvoja ljudi, na prijelazu iz djetinjstva u odraslu osobu. Kazneni postupak protiv maloljetnika u Federaciji Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine se vodi u skladu s odredbama posebnih zakona za maloljetnike pod nazivom Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku i pred Sudom Bosne i Hercegovine prema posebnim odredbama Zakona o kaznenom postupku BiH koje se odnose na postupke protiv maloljetnika.

Ovi sveobuhvatni zakoni propisuju posebna pravila za postupanja prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama u sukobu sa zakonom, prema kojima su svi sudionici kaznenog postupka dužni postupati.

Kazneni postupak prema ovim zakonima može se voditi prema maloljetnicima, a maloljetnik je žensko i muško dijete koje je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina i koje je kazneno odgovorno. Dijete koje u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršilo 14 godina nije kazneno odgovorno i protiv njega se ne može pokrenuti kazneni postupak.

Ovi se zakoni također primjenjuju i na punoljetne osobe kada im se sudi za kaznena djela koja su počinili kao maloljetnici. Također, ovi zakoni se primjenjuju i na mlađu punoljetnu osobu koja je u vrijeme počinjenja kaznenog djela imala 18, a nije navršila 21 godinu, a čiji mentalni razvoj nije na razini da bi se mogla smatrati punoljetnom osobom.

Za razliku od funkcije kaznenog postupka protiv punoljetnih osoba kako bi se osiguralo da niti jedna nedužna osoba ne bude osuđena, a da počinitelj bude osuđen na kaznenu sankciju propisanu zakonom za određeno kazneno djelo, kazneni postupak prema maloljetnicima ima preventivno zaštitnu i preodgojnu svrhu, a cilj je da se kod

maloljetnika koji pokazuju probleme u ponašanju otklone uzroci takvog ponašanja i da se takvi maloljetnici razviju u funkcionalnu osobu.

Kazneni postupak protiv maloljetnika se vodi u njegovom najboljem interesu promicanjem maloljetničkog osjećaja dostojanstva i osobne vrijednosti, omogućavanjem maloljetniku da izrazi svoje mišljenje, a sve s ciljem rehabilitacije i socijalne reintegracije maloljetnika i njegovog zauzimanja konstruktivne uloge u društvu.

Sve osobe uključene u kazneni postupak protiv maloljetnika moraju biti specijalizirane za postupanje prema maloljetnicima, pa su tako „tužitelj za maloljetnike“ „sudac za maloljetnike“, „branitelj za maloljetnike“ i „policijski službenik za maloljetnike“, osobe koje imaju afinitet prema radu s djecom i posebna znanja o pravima djeteta i maloljetničkoj delinkvenciji, kao i druga znanja i vještine koje ih čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva.

Institucije koje sudjeluju u postupku protiv maloljetnika dužne su hitno djelovati kako bi se postupak što prije završio. Pri poduzimanju radnji u nazočnosti maloljetnika, postupa se obazrivo i vodi se računa o zrelosti, osobnim karakteristikama i zaštiti privatnosti maloljetnika kako vođenje kaznenog postupka ne bi imalo štetnog utjecaja na njegov fizički, mentalni i kognitivni razvoj. Maloljetnik mora imati branitelja tijekom cijelog postupka. Pravo na privatnost maloljetnog počinitelja kaznenog djela poštuje se u svim fazama postupka, pa je zabranjeno objavljivanje imena i drugih podataka koji otkrivaju identitet maloljetnika u medijima.

Pripremni postupak

Pripremni postupak je faza postupka u kojoj se istražuje kazneno djelo za koje se sumnja da ga je počinio maloljetnik, što je pandan istrazi u postupku prema punoljetnim osobama. U pripremnom postupku, uz činjenice koje se odnose na kazneno djelo, tužitelj dobija i socijalnu povijest i druge podatke koji se tiču osobnosti maloljetnika i njegovog ponašanja, okruženja i okolnosti u kojima živi.

Prije pokretanja pripremnog postupka tužitelj za maloljetnike dužan je razmotriti primjenu odgojnih

preporuka i alternativnih mjera kako bi se odvratilo od uobičajenog kaznenog postupka i utjecalo na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove osobne odgovornosti određenim naredbama i zabranama kako ubuduće ne bi činio kaznena djela.

Tijekom pripremnog postupka tužitelj može predložiti sucu da odredi da se maloljetnik privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu za prihvat maloljetnika ako je to potrebno zbog odvojenosti maloljetnika iz okruženja u kojem je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika, posebno ako je potrebno otkloniti opasnost od recidiva. Također, kako bi se osigurala prisutnost maloljetnika i nesmetano vođenje kaznenog postupka, maloljetniku se pod strogim uvjetima mogu izreći mjere zabrane i odrediti pritvor, ali u krajnjem slučaju.

U slučaju da nakon završetka pripremnog postupka tužitelj utvrdi da ne postoje dokazi da je maloljetnik počinio kazneno djelo, donijet će nalog za obustavu pripremnog postupka.

Nakon ispitivanja svih okolnosti povezanih s izvršenjem kaznenog djela, zrelosti i drugih okolnosti koje se tiču osobnosti maloljetnika i okolnosti u kojima živi, tužitelj dostavlja sucu za maloljetnike obrazloženi prijedlog za izricanje odgojne mjere ili kazne za maloljetnika.

Prijedlog tužitelja sadrži: osobne podatke maloljetnika, opis i pravni naziv kaznenog djela, dokaze iz kojih proizlazi da je maloljetnik učinio krivično djelo, obrazloženje koje treba sadržavati ocjenu stupnja zrelosti maloljetnika i razloge koji opravdavaju primjenu predložene odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, a ne primjenu odgojne preporuke.

Odlučivanje suda prema obrazloženom prijedlogu

Za sva kaznena djela koje je počinio maloljetnik stvarno je nadležan prvostupanjski sud - općinski/ osnovni sud, te bez obzira na krivično djelo sudi sudac pojedinač.

Po primitku prijedloga tužitelja, sudac je također dužan da razmotri mogućnost neprocesuiranja maloljetnika (da ne vodi kazneni postupak), već

primjenu odgojnih preporuka. Ako ne primijeni odgojne preporuke, sudac postupa prema prijedlogu tužitelja i provodi odgovarajući postupak.

Kazna maloljetničkog zatvora i zavodske mjere izriču se tek što je glavni pretres održan u skladu s odredbama Zakona o kaznenom postupku. Na sjednici se mogu izreći i druge odgojne mjere.

Kada se sudi maloljetniku, javnost je uvijek isključena. Tijek kaznenog postupka protiv maloljetnika ili odluke donesene u tom postupku ne smiju se objavljivati, niti se mogu vršiti video i audio snimke tjeka postupka u svrhu objave. Pravomoćna odluka suda se može objaviti, ali bez navođenja imena maloljetnika i drugih podataka iz kojih bi se mogao utvrditi njegov identitet.

Na sjednicu se pozvaju tužitelj, maloljetnik, branitelj, roditelji, ili skrbnici maloljetnika, a o sjednici je obaviješten predstavnik organa starateljstva koji joj može prisustvovati. Sjednici moraju prisustvovati tužitelj, maloljetnik i njegov branitelj.

Sjednica je poluformalni sastanak na kojem tužitelj čita i obrazlaže prijedlog te sažima dokaze i osobne podatke maloljetnika, kao i razloge koji opravdavaju prijedlog za izricanje sankcije, dok maloljetnik, njegov branitelj, roditelj i zastupnik starateljstva, ako su prisutni, iznose svoje mišljenje o prijedlogu tužiteljstva, a na sjednici s maloljetnikom i ostalim sudionicima raspravlja se o njegovom ponašanju, osobnim prilikama, kaznenom djelu i posljedicama kaznenog djela, omogućavajući maloljetniku da jasno izrazi svoje mišljenje.

Nakon sjednice sudac donosi odluku prilikom izricanja odgojne mjere maloljetniku. U izreci ove odluke stoji samo koja se mjera izriče, ali se maloljetnik ne oglašava krivim za kazneno djelo koje je počinio. Obrazloženje odluke sadrži opis djela i okolnosti koje opravdavaju primjenu izrečene odgojne mjere.

Kada odlučuje na osnovu glavnog pretresa, sudac može odstupiti od nekih pravila zakona o glavnom pretresu ako smatra da njihova primjena za konkretan slučaj ne bi bila korisna. Na glavnom pretresu, pored maloljetnika, moraju biti prisutni tužitelj, branitelj i zastupnik nadležnog organa starateljstva. Na glavni pretres se pozivaju i roditelji, odnosno staratelj maloljetnika.

Sudac za maloljetnike nije vezan prijedlogom tužitelja u vezi sa sankcijom. Za počinjena kaznena djela maloljetnicima se mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i sigurnosne mjere. Mlađem maloljetniku mogu se izreći samo odgojne mjere, a starijem maloljetniku se, osim odgojnih mjera, izuzetno može izreći i maloljetnički zatvor.

Presuda kojom se maloljetnik osuđuje na maloljetnički zatvor donijet će se u obliku presude kojom se optuženi oglašava krivim u kaznenom postupku protiv punoljetnih osoba.

Krivične sankcije protiv maloljetnika

Svrha kaznenih sankcija protiv maloljetnika je pružanje zaštite, pomoći i nadzora, kao i opće i stručno osposobljavanje, utjecanje na razvoj i jačanje osobne odgovornosti maloljetnika, osigurati njihov odgoj i pravilan razvoj, osigurati reintegraciju maloljetnika u društvenu zajednicu.

Svrha maloljetničkog zatvora je također vršenje pojačanog utjecaja na maloljetnog počinitelja kaznenog djela da ubuduće ne čini kaznena djela, kao i na ostale maloljetnike da ne čine kaznena djela.

Koja je odgojna mjera primjerena maloljetniku i u njegovom interesu, razmatra se u svakom posebnom slučaju, gdje su osobna obilježja i okolnosti maloljetnika, stupanj poremećaja socijalnog ponašanja i ostale karakteristike njegove osobnosti i životnih okolnosti od primarne važnosti, a od sekundarne težina kaznenog djela, motivi iz kojih je djelo učinio.

Sudac za maloljetnike ima na raspolaganju širok „registar“ odgojnih mjera i mogućnost njihova kombiniranja kako bi se za svakog određenog maloljetnika i njegove probleme u ponašanju pronašao odgovarajući odgovor za otklanjanje štetnih čimbenika i preodgoj.

Mjere upozorenja i usmjeravanja: sudska opomena, posebne obveze i upućivanje u odgojni centar na određeni broj sati tijekom dana (14-30 dana) ili neprekidni boravak (15 dana do tri mjeseca) izriču se kada je to potrebno i dovoljno takvim mjerama utjecati na osobu i ponašanje maloljetnika.

Pojačane mjere nadzora: pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja; pojačani nadzor u drugoj obitelji i pojačani nadzor nadležnog tijela socijalne skrbi izriču se kada je za odgoj i razvoj maloljetnika potrebno poduzeti trajnije mjere odgoja, preodgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz prethodnog okruženja.

Institucionalne mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje izriču se maloljetniku prema kojem treba poduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje od prijašnjeg okruženja.

Institucionalne mjere ozbiljne su odgojne mjere lišenja slobode i primjenjuju se kao posljednje sredstvo i mogu trajati u granicama određenim zakonom samo onoliko koliko je potrebno za postizanje svrhe odgojnih mjera.

Kazniti se može samo kazneno odgovoran stariji maloljetnik koji je počinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora duljom od pet godina, a kome zbog teških posljedica djela i visokog stupnja kaznene odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru. Međutim, pored svrhe kažnjavanja, kazna maloljetničkog zatvora ima i zaštitnu i preodgojnu ulogu. Kazna maloljetničkog zatvora ne može biti duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece.

Nadzor nad izvršenjem kaznenih sankcija za maloljetnike

Nadzor nad izvršenjem i kontrolu izvršenja odgojne mjere vrši sudac koji je izrekao odgojnu mjeru. Barem jednom godišnje sudac i tužitelj izravno nadziru i kontroliraju izvršenje odgojnih mjera analizirajući izvješća koja su podnijele institucije koje provode određene odgojne mjere. Suci i tužitelji najmanje dva puta godišnje posjećuju maloljetnike smještene u zavode i ustanove. Razgovaraju sa osobljem za liječenje i maloljetnicima o tijeku odgojne mjere i ciljevima liječenja.

POSTUPAK IZVRŠENJA

Šta je postupak izvršenja? Šta se to izvršava?

Cilj svakog sudskog postupka je isti – izvršenje presude, a to je izvršenje utvrđene obveze tj. ostvarenje utvrđenog prava.

Međutim, unatoč postojanju pravomoćnih sudskih odluka i odluka drugih tijela, nositelji prava utvrđenih tim odlukama moraju ponovo pokrenuti sudski postupak, jer nije bilo dobrovoljnosti u ispunjenju obveze.

Zašto? Zato što dobrovoljni rok za ispunjenje obveze stoji samo na dispoziciji obveznika, bez ikakvih sankcija navedenih u predmetnom aktu.

Sankcija, kao npr. novčana kazna u slučaju nepoštivanja propisa, pojavljuje se tek kada se pokrene ovršni postupak, a s obzirom na to da je i rješenje o ovrsi podložno pravnom lijeku, i odluka o sankciji također, što opet podrazumijeva dodatno vrijeme.

Ovršni postupak reguliran je Zakonom o izvršnom postupku, ali se u skladu s tim primjenjuju i odredbe Zakona o parničnom postupku. U ovršnom postupku djeluje sudac pojedinac.

Ovršni postupak pokreće se na prijedlog osobe koja zahtijeva izvršenje – tražitelj izvršenja, a protiv onoga koji je dužan postupiti po traženju – izvršitelja.

Taj se postupak može pokrenuti na temelju izvršne isprave (odluka suda ili drugog javnog tijela, koja je stekla status ovrhe), ali se može pokrenuti i na temelju vjerodostojne isprave, npr. mjenice.

Ovaj postupak se također može prekinuti sporazumom, tj. sporazumom strana, kako bi se spor riješio na brži i jeftiniji način tj. u skladu sa načelima učinkovitijeg i ekonomičnijeg vođenja postupka.

Prijedlogom se traži namirenje obveze, moguće ispunjenje nekog činjenja, utvrđenog presudom:

- isplata potraživanja iz radnog odnosa (plaća, regres, topli obrok...)
- pražnjenje poslovnih prostorija i vraćanje tražitelju u posjed
- suzdržavanje od djela (npr. omogućiti tražitelju da mirno koristi zajednički put do svog polja, što

bi značilo suzdržavanje od prethodnih ometanja – istovar pijeska na put, slaganje građevinskog materijala, itd...)

Ovrha se predlaže na određenom predmetu i sredstvu, tako da može biti utvrđena na osnovu:

- novčanih primitaka izvršitelja (npr. plaća, mirovina...)
- isplate potraživanja po drugoj osnovi (naknada štete, dug)
- nekretnina u vlasništvu/suvlasništvu izvršitelja
- pokretna imovina (npr. pmv, tmv, te stvari koje se zateknu na adresi izvršenika).

Ovrha se često nalaže u svrhu izvršenje presude za razvod braka, koja regulira način ispunjavanja roditeljskih obveza i prava oba roditelja, kao i način viđanja djeteta s roditeljem kojemu dijete nije dodijeljeno na skrb.

To, nažalost, često dovodi do nepoštivanja presude, pa je ovršni postupak uvijek izuzetno težak i stresan za stranke u postupku, ali prvenstveno za dijete.

Primjer: Ako se presudom utvdi da jedan roditelj može dijete viđati svake druge srijede od 18 do 20 sati u trgovačkom centra koji ima igraonu, tada u izvršnom postupku sudjeluju: ovršitelj, socijalni radnik, sudska policija, roditelj i dijete!

Možete li samo zamisliti ovakvu situaciju?

Ovakve situacije su rijetke, ali ih ipak ima.

Da bi sudska odluka postigla svoj krajnji cilj u zaštiti subjektivnog prava stranaka ili u zaštiti zakonitosti, mora se osigurati mogućnost njezina izvršenja. Dakle, prema odredbama članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, pravo na pravično suđenje uključuje pravo izvršenja sudskih odluka odmah nakon što postanu pravomoćne, inače donesene odluke ne bi imale nikakvog učinka.

STRUKTURA I NADLEŽNOST SUDOVA

U Bosni i Hercegovini pravosudni sustav je složena struktura sudova, s obzirom na složenost državnog sustava. Kako se Bosna i Hercegovina sastoji od entiteta Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska, te Brčko Distrikta BiH, tako svaka od tih jedinica ima svoj pravosudni sustav.

U Federaciji Bosne i Hercegovine postoje općinski i kantonalni sudovi, kao i Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine. U Republici Srpskoj postoje osnovni i okružni sudovi, okružni privredni sudovi, Viši privredni sud u Banjoj Luci kao i Vrhovni sud Republike Srpske. Pravosudni sustav u Brčko Distriktu BiH sastoji se od Osnovnog i Apelacijskog suda. Sud državnog ranga je Sud Bosne i Hercegovine sa svojim Apelacijskim odjelom.

Općinski/osnovni, kantonalni/okružni/Apelacijski sud BD BiH, vrhovni sudovi su sudovi opće nadležnosti, dok su privredni okružni sudovi, Viši privredni sud u Banjoj Luci kao i Sud Bosne i Hercegovine sudovi posebne nadležnosti.

Organizacija i nadležnost sudova je propisana nizom relevantnih zakona i to [Zakonom o sudovima u Federaciji BiH](#), [Zakonom o sudovima Republike Srpske](#), [Zakonom o Sudu Bosne i Hercegovine](#) i [Zakonom o sudovima u Brčko Distriktu BiH](#).

Odgovor na pitanje koji će sud suditi u određenom sporu ovisi o tome da li sud ima pravo da u njemu postupa, odnosno je li nadležan i mogu li stranke tražiti zaštitu svojih prava pred tim sudom. Pravo suda da djeluje u određenoj pravnoj stvari naziva se sudska nadležnost. U nadležnosti sudova postoje lokalne i stvarne nadležnosti. Lokalna nadležnost odnosi se na teritorijalnu nadležnost. Stoga su općinski i osnovni sudovi nadležni za suđenje optuženicima za kaznena djela počinjena u jednoj ili više općina za koje je taj sud nadležan. Oni su također nadležni za međusobno suđenje tužbi građana koji borave na istom teritoriju, protiv tvrtki i udruga ili protiv državnih vlasti.

Pitanja iz svakodnevnog života ljudi, imovinska pitanja, obiteljska, statusna pitanja rješavaju se pred općinskim/osnovnim sudovima. Primjerice, nasljedstvo se dijeli pred ovim sudovima, vode se zemljišne knjige (u FBiH), donose se odluke

o vlasničkim tužbama, odlučuje o zadiranju u imovinu, tužbama za dugove i naknade štete, o pravima iz radnog odnosa, razvode se brakovi i utvrđuje obveza izdržavanja djeteta, ispituje krivnja za većinu kaznenih djela, vodi prekršajni postupak. Pred općinskim sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine se i registriraju privredni subjekti, vode stečajni postupci i likvidiraju poduzeća, dok su u Republici Srpskoj za to nadležni okružni privredni sudovi.

Stoga su općinski i osnovni sudovi prvi korak u ostvarivanju prava građana. Mjesna nadležnost nije neograničena. Ako građanin (ili druga osoba) i tužitelj ne borave na istom teritoriju, tužitelj je dužan tužiti tuženika pred sudom koji je nadležan za teritorij na kojem tuženi ima prebivalište. Na taj se način pokušava ublažiti položaj tuženika jer se u povijesti smatralo da je tuženik u nepovoljnom položaju ako je izveden pred sud u mjestu u kojem tužitelj ima prebivalište zbog subjektivne percepcije optuženika jer bi sud mogao biti pristran u korist tužitelja. Međutim, ovo pravilo nije bez iznimke. Ako se sudi za štetu, mjesno će biti nadležan i sud koji je nadležan za teritorij na kojem prebiva optuženi, ali i sud nadležan za teritorij na kojem je šteta načinjena. U ovom slučaju, tužitelj ima mogućnost odabrati kojem će sudu podnijeti tužbu. Ako je predmet spora nekretnina, sud na čijem se području nalazi nekretnina uvijek će biti mjesno nadležan.

Stvarna nadležnost je nadležnost suda da presuđuje s obzirom na vrstu slučaja. Osnovni i općinski sudovi nisu nadležni za svako počinjeno kazneno djelo. Općinski i osnovni sudovi nadležni su prvostupanjski suditi za kaznena djela za koja zakon glavnom kaznom propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do 10 godina. Kantonalni/okružni sudovi su nadležni za suđenje za kaznena djela za koja je predviđena kazna zatvora duža od 10 godina ili dugotrajni zatvor. Iznimka je Osnovni sud Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji je nadležan za suđenje za sva kaznena djela propisana Kaznenim zakonom Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Kantonalni/okružni sudovi također su nadležni za odlučivanje u svim upravnim sporovima.

Također, kantonalni/okružni sudovi, Apelacijski sud Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine imaju i drugostupanjsku nadležnost da odlučuju o žalbama na odluke općinskih/osnovnih sudova

(kantonalni/okružni sudovi), te vrhovni sudovi (FBiH i RS) na odluke o žalbama protiv odluka kantonalnih/okružnih sudova i za odlučivanje o drugim redovnim i izvanrednim pravnim lijekovima, ako je to određeno zakonom. Apelacijsko odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine ima drugostupanjsku nadležnost za odlučivanje o žalbama na odluke Suda Bosne i Hercegovine.

U Republici Srpskoj postoje dvije vrste okružnih sudova: okružni privredni sudovi i okružni sudovi. Najvažnija funkcija kantonalnih i okružnih sudova je žalba na sve odluke osnovnih i općinskih sudova i oni odučuju o tim žalbama, odnosno preispitivanje odluka općinskih/osnovnih sudova po žalbama. Stranka koja je nezadovoljna odlukom općinskog ili osnovnog suda podnijet će žalbu na odluku kantonalnom sudu ili okružnom sudu. To predstavlja načelo dvije razine odlučivanja, čiji je smisao da u rješavanju svake odluke sudjeluju najmanje dva suda, prvostupanjski i drugostupanjski.

Cilj primjene ovog načela je osigurati ujednačenost sudskih odluka radi postizanja jednakosti u zaštiti prava građana. Kantonalni i okružni sudovi stoga imaju zadatak uskladiti sudsku praksu. Zadatak vrhovnih sudova entiteta je također uskladiti sudsku praksu, ali za razliku od kantonalnih i okružnih sudova, oni nisu prvostupanjski sudovi, već sude samo po žalbama i revizijama podnošenim radi revizije kantonalnih/okružnih odluka ili radnji, te u slučaju revizije i ostalih izvanrednih pravnih lijekova i odluke općinskih/osnovnih sudova. U ovom se slučaju radi o tri razine sudskog odlučivanja i vrhovni sudovi predstavljaju posljednju instancu zaštite prava građana.

Sud BiH i Ustavni sud BiH su sudovi na razini Bosne i Hercegovine. Sud BiH pruža pravnu zaštitu građanima koji smatraju da je njihovo pravo povrijeđeno upravnom aktom institucija BiH. Također, Sud BiH sudi o radnim sporovima koje radnici u institucijama BiH vode s institucijama BiH. U kaznenim predmetima sudi na osnovu postupaka koje je pokrenulo Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine. Riječ je o slučajevima ratnih zločina, organiziranog kriminala itd. U postupcima koji se vode pred ovim sudom, drugi stupanj osiguran je odlukom Apelacijskog vijeća pri Apelacijskom odjeljenju kojem je žalba podnesena i koje je razmatra. Vijeće se mora sastojati od sudaca koji nisu sudili u prvostupanjskom postupku.

Uz one koji se spominju, u pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine postoje Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine i Ustavni sud Republike Srpske, te Ustavni sud Bosne i Hercegovine, ali oni se bave relevantnim ustavnim pitanjima, procjenjujući usklađenost usvojenih zakona i drugih akata sa entitetskim ustavima. Ti se sudovi bave najsloženijim pitanjima u kojim se prožimaju pravo i politika. Uz njih, Ustavni sud Bosne i Hercegovine također odlučuje o žalbama građana o pitanjima kršenja temeljnih ljudskih prava zajamčenih Ustavom koja proizlaze iz sudskih postupaka u cijeloj Bosni i Hercegovini. Od posebne su važnosti odluke Ustavnog suda o pravu na pravično suđenje i te su odluke utemeljene na praksi Europskog suda za ljudska prava. Europska konvencija međunarodni je ugovor i države potpisnice, uključujući i Bosnu i Hercegovinu, obvezale su se na primjenu visokih standarda zaštite ljudskih prava, i da njihovi građani imaju pravo podnijeti zahtjev za zaštitu svojih prava posebnom sudu, Europskom sudu za ljudska prava. Građani se mogu obratiti ovom sudu tek nakon što su iscrpili sve pravne lijekove domaćeg pravosuđa. Iako je međunarodni sud, njegove su odluke obvezujuće za sve državne institucije, uključujući pravosuđe Bosne i Hercegovine.

Sudski sistem Bosne i Hercegovine čine:

- tri ustavna suda (Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Federacije BiH i Ustavni sud Republike Srpske)
- Sud Bosne i Hercegovine;
- dva entitetska vrhovna suda (Vrhovni sud Federacije BiH i Vrhovni sud Republike Srpske);
- 16 kantonalnih i okružnih sudova (10 u Federaciji BiH, pet u RS-u i jedan u Brčko Distriktu BiH);
- 52 općinska i osnovna suda (32 u Federaciji BiH, 19 u RS-u i jedan u Brčko Distriktu BiH);
- pet okružnih privrednih sudova u Republici Srpskoj;
- Viši privredni sud u Banjoj Luci.
- Broj sudaca - oko 1000

PRAVO NA PRISTUP PRAVOSUĐU I SUDSKE STATISTIKE

Pravo na pristup pravdi

Pravo na pristup pravosuđu (access to justice) jedno je od najvažnijih aspekata ljudskih prava, koje je zajamčeno u BiH i na ustavnoj i na zakonodavnoj razini.

Pravo na pristup pravosuđu također je ugrađeno u međunarodno pravo, najeminentnije u Europskoj konvenciji za zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda, čiji je potpisnik i BiH. U spomenutoj Konvenciji pravo na pristup pravosuđu dio je čl. 6. koji je ujedno i najčešći predmet postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu, pa je u skladu s tim razvijena prilično opsežna praksa u tumačenju ovoga prava. Pristup pravosuđu također je među središnjim temama u pravnom planu kojima se bavi Vijeće Europe. U nekoliko deklaracija te međunarodne organizacije naglašava se da je učinkovito funkcioniranje pravosuđa jedan od temeljnih uvjeta za uspostavu vladavine prava.

Jedan od osnovnih uvjeta za ostvarivanje prava na pristup pravosuđu je uspostava sustava besplatne pravne pomoći u sudskim i drugim postupcima koji uključuje ne samo snošenje troškova zastupanja stranke, već i troškova izvođenja dokaza, kao i dovoljno informacija o sudskim postupcima, kao i načinu ostvarivanja određenih subjektivnih prava.

Oslobađanje od troškova postupka i pružanje besplatne pravne pomoći nisu, međutim, jedini aspekti osiguranja prava na pristup pravosuđu. Pristup pravosuđu, bez obzira na financijska sredstva sudionika u postupku, moguć je u potpunosti samo ako je sudski postupak dovoljno jednostavan i transparentan, ako pružanje pravne zaštite ne traje nerazumno dugo (posebno s obzirom na hitne potrebe određenih vrsta postupaka), te ako široki slojevi građana imaju dovoljno informacija o sudovima, sucima, sudskim postupcima i sudskim odlukama, te o mjestu i načinu na koji mogu ostvariti subjektivna prava zajamčena pravnim poretom. Pravosuđe je prvenstveno usluga za svoje korisnike, pa su stoga legitimna očekivanja javnosti usmjerena prema državi da uspostavi sustav u kojem usluge koje

pružaju sudovi i drugi sudionici u pravosuđu neće biti pretjerano skupe, dugotrajne i nekvalitetne.

Tako aspekti prava na pristup pravosuđu u širem smislu su transparentnost sustava, jednostavnost postupaka, dostupnost informacija i cijena pružanja pravne zaštite, ali isto tako i pravo na donošenje odluka u razumnom roku.

Sudske statistike

Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 29. svibnja 2008. godine, usvojilo je Pravilnik o unutarnjem pravosudnom poslovanju kojim se uređuje organizacija i način unutarnjeg poslovanja općinskih, osnovnih, kantonalnih, okružnih sudova, Apelacijskog suda Brčko Distrikta BiH i vrhovnih sudova u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu sud) i druga pitanja važna za unutarnje sudsko poslovanje. Između ostalog, propisuje obvezu svakog suda da pripremi izvješće o svom radu i vodi sudsku statistiku.

Kako je predložila Europska komisija za učinkovitost pravosuđa (CEPEJ), kontinuiranim praćenjem rokova različitih sudskih postupaka spriječit će se nakupljanje predmeta starijih od tri godine.

Glavni je cilj sudske statistike olakšati učinkovito funkcioniranje pravosudnog sustava i pridonijeti upravljanju javnim pravosudnim politikama.

Ona treba omogućiti donositeljima odluka i sudskim praktičarima da dobiju relevantne informacije o sudskoj učinkovitosti i kvaliteti pravosudnog sustava, posebno o:

- radnom opterećenju sudova i sudaca,
- vremenu potrebnom za rješavanje tog opterećenja,
- kvaliteti odluka sudova i
- broju ljudskih i financijskih resursa potrebnih sustavu za rješavanje nadolazeće količine posla.

Na temelju općih podataka o sudovima, broju predmeta i njihovom trajanju, kao i na temelju ostalih relevantnih podataka o sudovima i pravosudnom sustavu, kao pokazatelji i mjere učinkovitosti na sudovima mogu se uzeti sljedeći instrumenti:

- opći podaci o sudovima i sudskim postupcima
- podaci o vrstama predmeta
- podaci o vremenskim okvirima postupaka.

Uvođenje elektroničkog sustava (CCMS) olakšalo je:

- prikupljanje relevantnih podataka o učinkovitosti pravosudnih tijela,
- trajanje postupaka (i prosječno trajanje rješavanja predmeta i predviđeno trajanje),
- zaostatak predmeta i
- ostale relevantne statističke informacije o učinkovitosti pravosudnog sustava.

ŠTO ZNAČI - JEDNAKA PRAVA ZA SVE

● Jednaka prava

Jednaka prava za sve uključuju uživanje sloboda i zaštite na isti način, uključujući osobna, građanska, politička, ekonomska i socijalna prava, zaštitu osobnih podataka, zakone protiv diskriminacije.

Pojam jednakih prava, kako prema međunarodnom, tako i prema europskom pravu o ljudskim pravima, našem ustavu i nacionalnom zakonodavstvu, kroz pristup pravosuđu dužni su svakom pojedincu zajamčiti pravo na pristup sudu. Jednaka prava kroz pristup pravosuđu uključuju nekoliko ključnih ljudskih prava poput prava na pravično suđenje,² i prava na učinkovit pravni lijek, tj. žalbu nezadovoljne strane.³

Sudovi su uspostavljeni zakonom, moraju biti stalni, neovisni i nepristrani, moraju obuhvaćati inter pretres postupak i primjenjivati zakon.

Pristup pravosuđu omogućuje pojedincima da se zaštite od kršenja svojih prava, isprave građanskopravne povrede, pozovu izvršnu

.....

² Član 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i član 47. Povelje Europske unije;

³ Član 13. id, i član 47. id;

⁴ Definicija, izvor Wikipedija;

vlast na odgovornost i brane se u kaznenim postupcima. Dakle, element vladavine prava uključuje građansko, kazneno i upravno pravo. Pristup pravosuđu istovremeno je i postupak i cilj i presudan je za pojedince koji žele iskoristiti druga nematerijalna i materijalna prava.

Provođenjem jednakih prava za sve uspostavlja se put ka jednakoj pravdi za sve, jer postoji neraskidiva veza između prava i pravde.

● Jednaka pravda

Postoji niz teorijskih definicija pravde. Najbliža definicija pravde s aspekta njezinog postignuća u sudskom postupku jest da ona predstavlja vrijednosno načelo koje određuje odnos prava i obveza, o čemu bi sud trebao donijeti pravomoćnu presudu. Pravda je također i koncept pravičnog i moralnog postupanja prema svim osobama.⁴

Gledano s aspekta ponašanja sudova u vršenju njihove funkcije, jednaka pravda podrazumijeva donošenje istih odluka u istim činjeničnim situacijama, jednak i na zakonu utemeljen tretman svih strana u postupku, tijekom sudskog postupka omogućavanje strankama koje se pojavljuju pred sudom ista prava na pristup sudu, prava na nepristrano suđenje (nepristrani i neovisni sudac), ročište (predlaganje dokaza), suđenje u razumnom roku, na zakonitu odluku i pravo na učinkovit pravni lijek.

Samo provedbom svih ovih koraka podjednako prema svima, bez iznimke, favorizovanja ili diskriminacije po bilo kojem osnovu (spolnom, rasnom, nacionalnom, socijalnom, ekonomskom, političkom), postignuta je jednaka pravda za sve. Inače, kada se bilo koji od navedenih koraka ne provede na isti način prema svima o čijem pravu ili obvezi se odlučuje, jednaka pravda neće biti zadovoljena.

ZAŠTO SU VAM VAŽNI JAKI PRAVOSUDNI SUSTAV I VLADAVINA PRAVA?

Vladavinom prava protiv korupcije
Vladavina prava i pristup obrazovanju,
zapošljavanju i poslovnim mogućnostima
Vladavina prava i ljudska prava i slobode

VLADAVINOM PRAVA PROTIV KORUPCIJE

Što je korupcija?

Jednostavna definicija korupcije koja se proteže kroz povijest i usvojena je u svim pravnim sustavima: zlouporaba položaja ili davanje ovlasti radi osobne koristi. Što možemo zaključiti ili naučiti iz ove definicije?

Možemo sljedeće: zlouporaba se prije svega odnosi na položaj osobe koja zauzima položaj u državnom sustavu ili pravnom društvu i ima određene ovlasti donošenja neovisnih odluka koje izazivaju određene posljedice u društvu (pozitivne ili negativne) i može odlučivati o pravima zaposlenika. To su značajne ovlasti kojih možda nisu svjesni ni oni koji obnašaju rukovodeće položaje u državnom sustavu. Ne smijemo zaboraviti da se državni sustav u svakoj državi, kao i u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu BiH), temelji na uspostavljenom pravnom sustavu koji uključuje usvojene zakone u toj državi, na osnovu kojih se tretira državni sustav i što je povezano sa vladavinom prava, odnosno zakona.

Ne miješajte pojmove „pravo“ i „prava“ koji se primjenjuju na pojedince ili skupine koji žele ostvariti neko svoje pravo sukladno postojećem pravnom sustavu.

Pravo koje se povezuje sa pravnom sustavom u jednoj državi skupni je pojam i jednostavno rečeno skup različitih propisa koji se temelje na ustavu određene države kao najvišem pravnom aktu, kao i raznim podzakonskim aktima koji se primjenjuju u jednoj državi. Ovisno o dosljednosti primjene usvojenih zakona, mjeri se i kvaliteta vladavine prava u zemlji. U BiH postoji problem vladavine

prava zbog nedosljednosti u primjeni važećih zakona i neprovođenja odluka Ustavnog suda BiH i odluka Europskog suda za ljudska prava.

Vladavina prava također je povezana s funkcioniranjem pravosudnog sustava u jednoj zemlji, jer je kvaliteta pravosudnog sustava povezana s ujednačenom sudskom praksom (pravni stavovi i kaznena politika), što je opet problem u državi BiH jer nismo dosljedni ni u u tom području. Naša je nedosljednost povezana s obilježjima društva u tranziciji u kojem se još uvijek nalazimo, što znači da se naše društvo razvija i da još uvijek nismo dosegli primjenu europskih i univerzalnih standarda u mnogim područjima.

Kada govorimo o pravima pojedinaca ili skupina građana koji nastoje ostvariti neko svoje pravo koje su prepoznali u važećim propisima npr. u BiH (prava iz radnog odnosa, pravo na imovinu, na dom, zabranu diskriminacije itd.) tada se njihovo pravo poštuje u odnosu na važeće propise ili u postupku pred sudovima procjenjuje je li povrijeđeno ili ugroženo pravo koje su podnositelji zahtjeva naveli u svojim zahtjevima ili tužbama.

Kada je riječ o korupciji, smatra se da država BiH ima visoku razinu korupcije (istraživanje Transparency International, 2018.⁵), ali je pitanje je li percepcija građana da postoji korupcija u bh. sustavu ili je ona realno prisutna. Na ova pitanja možemo odgovoriti da je prisutno oboje. BiH je 2002. godine ratificirala dvije vrlo važne međunarodne konvencije: Kaznenopravnu i Građanskopravnu konvenciju o korupciji, a 2005. godine i Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv korupcije (UNCAC). Pored ovih važnih konvencija, BiH je usvojila i mnoge druge konvencije o korupciji što bi značilo da smo kao država spremni boriti se protiv ove pošasti, ali nije tako jednostavno. Korupcija je obično nevidljiva, teška za otkrivanje, a uglavnom se otkriva kada je duboko ukorijenjena u društvu.

Zašto je to tako, pokazaće nam sljedeći primjeri:

1. Prometna situacija: vozač vozila počini prekršaj, a zaustavlja ga prometnik koji vozaču objašnjava što je učinio (nije vezao sigurnosni pojas) i piše prekršajni nalog. Vozač ga moli da to ne čini i predlaže dogovor i kaže: "Oprosti mi ovaj put, neću više činiti prekršaje, a evo tebi 20 KM da

popiješ kavu". Kako će prometnik reagirati? Na nekoliko načina: uzeće novac i upozoriti vozača da u budućnosti pripazi na vožnju, odbiće novac i nastaviti pisati prekršajni nalog, odbiće novac i odmah narediti vozaču da se prijavi u policijsku postaju na ispitivanje jer je kazneno djelo pokušaj podmićivanja službene osobe. Koja od ovih situacija je realna za reakciju pripadnika policije?

Prva reakcija je najčešća jer se sve rješava između dvije osobe u kojoj su profitirali prometnik i vozač. Zbog toga je korupcija nevidljiva, ali je prisutna i o njoj se govori. Vozač će se pohvaliti da je problem riješio podmićivanjem prometnika, a prometnik će reći svojim prijateljima da sve slučajeve prometnih prekršaja lako rješava u praksi, te moguće uputiti svoje prijatelje na najlakši i najisplativiji način rješenja problema. Svima novac treba, male plaće.

Druge dvije reakcije prometnika povezane su s problemima u praksi. U drugoj reakciji prometnika, vozač će tražiti sudsku odluku i tvrditi pred sudom u prekršajnom postupku da nije počinio prekršaj, pa će sud morati odlučivati između dvije suprotstavljene izjave, dok je treća reakcija vezana uz još veće probleme jer je prometnik kao savjesna i moralna osoba prijavio vozača zbog davanja mita, ali dokazi su opet problem i u tužiteljstvu i pred sudom u kaznenom postupku. Opet jedna izjava protiv druge i neizvjestan ishod na sudu.

Iz ovog primjera možemo zaključiti da na koruptivno ponašanje u jednom društvu utječu kultura i moral koji su podržani u tom društvu. Mnogi će pomisliti da je treća reakcija prometnika bila pretjerana, da vozača nije bilo potrebno prijaviti zbog korupcije jedne tako jednostavne i bezazlene situacije te da je bilo dovoljno odbiti novac. Daleko je veći broj građana u našem društvu koji će podržati prvu reakciju prometnika, karakteristično za bh. društvo jer se za navedeni primjer smatra "i nije neka korupcija". Što to znači? U korupciji u BiH, bez obzira na njen oblik, svakodnevno sudjeluje veliki broj građana i ovlaštenih osoba.

2. Kod liječnika: liječnik kaže pacijentu da treba operaciju noge, ali da nema mjesta, odjel je pretrpan i da treba pričekati poziv. Pacijent odgovara: „Hoće li mi ova mala naknada (300 KM) pomoći da budem prioritet u operaciji“. Opet tri mogućnosti liječnikove reakcije kao u prethodnom

⁵ Globalni indeks percepcije korupcije, Transparency International BiH iz 2018. godine, 2018 - CPI - Transparency.org

primjeru i isti zaključak.

3. Na fakultetu: student nije baš najbolje pripremio ispit i profesor kaže da ne može položiti, ali da je spreman pomoći ako izađe s njim u restoran na večeru ili na neku zabavu. Prema vašem mišljenju je li ova situacija povezana s korupcijom ako ona prihvati prijedlog profesora i prevlada problem koji je imala s polaganjem ispita?

Mnogi će smatrati da ova situacija nije povezana s korupcijom jer se novcem ili nekim dobrima ne može materijalno povezati s podmićivanjem. Odgovor je: ova je situacija također povezana s korupcijom, jer je povezana s osobnom dobiti, koja ne mora biti samo novac ili neki drugi dar. Bez obzira što je prihvatila profesorov prijedlog, on je zloupotrijebio svoj položaj moći radi osobne koristi.

Pogledajmo nekoliko primjera korupcije tvrtki. Što se tamo događa? Veliki broj slučajeva povezanih s korupcijom vodi se pred sudovima u BiH, a pred sudovima i tužiteljstvima korupcijski zločini svrstani su u slučajeve visoke, srednje i sitne korupcije.

Visoka korupcija prepoznaje se po vrsti koruptivnog kaznenog djela i optuženim osobama (osobe na moćnim položajima – direktori poduzeća, zavoda, ministri, ovlaštene službenici u državnim tijelima itd. i to za kaznena djela primanja i davanja mita i zluporabe položaja i ovlaštenja i u nekim situacijama i organiziranog kriminala);

Srednja korupcija (ovlaštene službenici u nekim tvrtkama koji krše zakone i nesavjesno obavljaju svoj posao);

Sitna korupcija se događa među građanima (npr. na šalteru za plaćanje nekih obveza građana, građanin službeniku obećava neku uslugu da bi ga pustio preko reda ili mu daje neki dar manje vrijednosti za postizanje cilja).

Kazneni zakoni u Bosni i Hercegovini propisuju nekoliko kaznenih djela povezanih s korupcijom. Bosna i Hercegovina kao država zanimljiva je jer su na snazi četiri kaznena zakona i četiri zakona o kaznenom postupku, što nije svojstvo drugih

⁶ Kazneni zakon Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH br. 3/2003, 32/2003, ispr.37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018) članak 1. točka 13. ; Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH br. 36/2003, 21/2004, ispr. 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017); Kazneni zakonik Republike Srpske (Službeni glasnik RS br. 64/2017, 104/2018); Kazneni zakon Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BD BiH br. 19/2020- prečišćeni tekst)

⁷ Globalni indeks percepcije korupcije, Transparency International BiH iz 2018. godine, 2018 - CPI - Transparency.org

⁸ Zaključci sa godišnje konferencije o antikorupciji: Prevencija korupcije kroz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija Hotel Novotel (Bristol), Sarajevo, 27. mart 2019. godine

država u svijetu. To su: Kazneni zakon Bosne i Hercegovine koji se primjenjuje na Sudu BiH i Tužiteljstvu BiH; Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine koji se primjenjuje na teritoriju Federacije BiH; Kazneni zakonik Republike Srpske koji se primjenjuje na teritoriju Republike Srpske i Kazneni zakon Brčko Distrikt BiH koji se primjenjuje na teritoriju Brčko Distrikta.⁶ Zakoni o kaznenom postupku gotovo su identični, što je dobro. Što se tiče kaznenog zakona, to u praksi ne predstavlja problem u suđenju i donošenju odluka, jer je važno primijeniti univerzalna načela koja se odnose na prepoznavanje koruptivnih kaznenih djela, a koja se temelje na konvencijama koje je ratificirala Bosna i Hercegovina.

Šta kaže OSCE-ova organizacija za korupciju

Korupcija je ozbiljan izazov za Bosnu i Hercegovinu, jer podrijava povjerenje građana u politički sustav, odbija investitore i troši javne resurse.

- Iako vlasti poduzimaju pozitivne korake u borbi protiv korupcije, nedavno istraživanje pokazuje da je korupcija još uvijek široko rasprostranjena. Primjerice, prema
- najnovijem indeksu percepcije korupcije organizacije Transparency International⁷, BiH zauzima 89. mjesto od ukupno 180 zemalja obuhvaćenih istraživanjem u 2018. godini.
- Uspješno suzbijanje korupcije složen je proces, koji zahtijeva snažno pravosuđe, moderne tehnologije, sveobuhvatan zakonski okvir, kao i angažirane građane BiH.
- Niti jedan pojedinac ili država, a time i članstvo u međunarodnoj organizaciji ili instituciji ne daju društvu imunitet od korupcije. Partnerstvo, izgradnja kapaciteta i moguća savezništva između i unutar međunarodnih i lokalnih organizacija i institucija trebali bi dovesti do boljih rezultata u borbi protiv korupcije.
- Borba protiv korupcije je dugoročni proces kojem Misija OSCE-a u BiH ostaje i dalje čvrsto predana.⁸

VLADAVINA PRAVA I PRISTUP OBRAZOVANJU, ZAPOŠLJAVANJU I POSLOVNIM MOGUĆNOSTIMA

Ključni aspekt demokracije zasigurno je vladavina prava, koja u svom punom obliku ostaje veliki izazov za mnoge zemlje, s obzirom na nedostatak političke volje, institucionalni otpor i nepovoljno socijalno okruženje.

Jedan od glavnih čimbenika važnih za stvaranje suvremenih ljudskih aktivnosti utemeljenih na znanju zasigurno je obrazovanje. Obrazovanje i ulaganje u obrazovanje presudno je za "socijalno uključivanje", tj. za pružanje dodatnih mogućnosti isključenima, nezaposlenima i siromašnima. Kada govorimo o obrazovanju, moramo znati da obrazovanje kao pojam ima više značenja.

Obrazovanje podrazumijeva instituciju, proces, sadržaj i rezultat organiziranog i/ili nasumičnog učenja u funkciji razvoja različitih kognitivnih sposobnosti, kao i sticanja različitih znanja, vještina, sposobnosti i navika kao npr. čitanje, pisanje, računanje ili opće znanje o fizičkom, socijalnom i ekonomskom okruženju.

Organizacija procesa obrazovanja i usavršavanja uključuje sve potrebne aktivnosti, metode, sudionike, vrijeme, mjesto i resurse. Obrazovnom sustavu u BiH ne pridaje se dužna važnost, iako je vrlo važan stup u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju. Najugroženije kategorije djece po pitanju pristupa obrazovanju su djeca sa posebnim potrebama, djeca povratnici, djeca iz obitelji u stanju socijalne potrebe i romska djeca. Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Romska djeca se ne upisuju u osnovnu školu, između ostalog, jer nemaju rodni list, odnosno nemaju niti jedan identifikacijski dokument. Visoka nepismenost ove populacije dovodi do činjenice da nisu svjesni važnosti obrazovanja za razvoj djeteta. Djeca s posebnim potrebama, točnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od kroničnih bolesti, pa su stoga osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, skupine su djece koja se ponekad ili ne upišu ili napuste osnovno obrazovanje.

Obrazovanje treba imati za cilj osposobljavanje za neovisno učenje i snalaženje u društvu, tj. jačanje konkurentnosti pojedinca na tržištu rada. Nije moguće dobiti posao bez stečenih kvalifikacija,

čime se povećava rizik od pada u začarani krug neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva. Lanac inkluzivnosti (uključenosti) započinje obrazovanje koje omogućava pojedincu ulazak na tržište rada, što omogućuje financijsku neovisnost, odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se sprečava pojava siromaštva, a istodobno se postiže bolja kvaliteta života. Mnogo je čimbenika rizika za socijalnu isključenost koji su izravno povezani s obrazovanjem, gdje su najčešći uzroci loša financijska situacija u obitelji i nezadovoljavajuća sistemski rješenja za različite razine obrazovanja. Dodatni čimbenici rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci, te pripadnost manjinskim skupinama (poput Roma), i povratnici u određeno područje ili regiju.

Mnogo je razloga za napuštanje osnovne/srednje škole. Jedan od razloga je loša ekonomska situacija u kućanstvima, gdje roditelji nisu u mogućnosti financirati obrazovanje svog djeteta. Također, određen broj djece u BiH ima otežan pristup školama jer žive u udaljenim krajevima, izoliranim područjima koja često nemaju pristupne ceste, kroz koje bi se mogla kretati motorna vozila. Nedovoljno razvijena svijest i nedovoljna informiranost roditelja o potrebi obrazovanja djece je također jedan od čimbenika koji utječu na to da se djeca ne upisuju u osnovne škole. To je posebno prisutno kod roditelja s niskim stupnjem obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju problema s intelektualnim razvojem. Djeca iz obitelji u stanju socijalne potrebe također u velikom postotku napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Obitelji u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju mala primanja i ne mogu osigurati sredstva, pa stoga nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

Obrazovnom sustavu u našoj zemlji nedostaju zajednički standardi za različite razine obrazovanja, kao i za obuku nastavnog osoblja i ocjenu njihovog rada. Kurikulumi su zastarjeli i nisu usklađeni s potrebama zemlje, što dovodi do velike neusklađenosti u pogledu vještina i glavna je prepreka ulasku diplomanata na tržište rada. Treba osigurati kvalitetu, akreditaciju visokoškolskih ustanova i nove studijske programe, kao i razvoj zajedničkih standarda u obrazovanju. Bosna i Hercegovina mora uskladiti propise na svim razinama s okvirnim zakonima o obrazovanju, posebno u pogledu obvezne primjene zajedničkog osnovnog kurikuluma. Potrebno je osigurati

socijalnu uključenost u svim fazama obrazovanja.

U skladu sa ustavno-pravnim okvirom, dva entiteta i Brčko Distrikt uglavnom su odgovorni za socijalnu politiku i zapošljavanje. U Federaciji BiH nadležnosti su podijeljene između federalne i kantonalne razine. Nadležnosti na državnoj razini ostvaruju se prvenstveno unutarnjom koordinacijom, na temelju ustavnih odgovornosti po pitanju predstavljanja BiH i preuzimanja obveza na međunarodnoj razini.

Ministarstva nadležna za socijalnu politiku i zapošljavanje uspostavljena su na entitetskoj i kantonalnoj razini, kao i u Brčko Distriktu. Na državnoj razini ne postoji posebno ministarstvo za socijalnu politiku i zapošljavanje, ali Ministarstvo civilnih poslova nadležno je za: (i) uspostavljanje osnovnih principa koordinacije aktivnosti, (ii) usklađivanje planova nadležnih entitetskih tijela, (iii) definiranje strategije na međunarodnoj razini u područjima zdravstva i socijalne zaštite, mirovina, rada i zapošljavanja. Propisi na državnoj razini reguliraju isključivo radno-pravni status državnih službenika i namještenika u državnim institucijama.

U pogledu radnog prava, nadležnosti pripadaju entitetima, kantonima i Brčko Distriktu, a na državnoj razini reguliran je radno-pravni status državnih službenika i namještenika koji rade u institucijama Bosne i Hercegovine. Zakoni o radu su na snazi u entitetima i Brčko Distriktu. Primjenjuju se na sve zaposlenike, pored državnih službenika, i jamče minimalnu razinu zaštite prava zaposlenika, te uređuju pitanja kao što su sklapanje i prestanak ugovora o radu, zabranu diskriminacije, maksimalno radno vrijeme, minimalni godišnji odmor, plaće, sklapanje kolektivnih ugovora i mirno rješavanje kolektivnih radnih sporova. Zakoni o radu u BiH pružaju osnovu za zaključivanje općih kolektivnih ugovora koji se primjenjuju na sve zaposlenike, kao i granskih kolektivnih ugovora.

Agencija za rad i zapošljavanje BiH odgovorna je za međunarodne obveze vezane za zapošljavanje u koordinaciji s Ministarstvom civilnih poslova BiH, te u suradnji s nadležnim entitetskim zavodima za zapošljavanje i Zavodom za zapošljavanje Brčko Distrikta.

Javne službe za zapošljavanje organizirane su na entitetskoj razini i u Brčko Distriktu, a u slučaju Federacije BiH službe su dalje decentralizirane

na kantonalnu razinu. Zavod za zapošljavanje Federacije BiH koordinira aktivnosti kantonalnih javnih službi za zapošljavanje i lokalnih ureda. Zavod za zapošljavanje Republike Srpske koordinira aktivnosti regionalnih i lokalnih ureda. Entitetski zavodi za zapošljavanje uključeni su u ukupnu koordinaciju i razvoj metodologije, dok su lokalni uredi uglavnom odgovorni za provođenje aktivne i pasivne politike na tržištu rada. Brčko Distrikt ima Zavod za zapošljavanje i lokalni Ured za zapošljavanje.

Zapošljavanje je jedan od osnovnih uvjeta za osiguranje socijalne uključenosti. Tržište rada u BiH u posljednjem desetljeću i dalje karakterizira visoka stopa neaktivnosti, nezaposlenosti, a posebno dugotrajne nezaposlenosti. Aktivne politike zapošljavanja na tržištu rada, iako bilježe pozitivan trend, zahtijevaju procjenu njihove učinkovitosti i održivosti tijekom duljeg vremenskog razdoblja. Dostojanstven rad i gospodarski rast direktno su povezani s poboljšanjem zaposlenosti. Uz to, drugi ciljevi svojim potciljevima doprinose povećavanju zaposlenosti, a posebno poboljšanjem obrazovanja, te gender ravnopravnog učešća na tržištu rada.

Jednakost žena i muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici regulirana je zakonima o rodnoj ravnopravnosti i nediskriminaciji, kao i entitetskim zakonima o radu. Ti zakoni sadrže odredbe o ravnopravnosti spolova u različitim područjima (zapošljavanje, obrazovanje, osposobljavanje i profesionalne kvalifikacije, itd.), ali primjena antidiskriminacijskih propisa u praksi je izuzetno niska. BiH je potpisala 81 konvenciju Međunarodne organizacije rada. Odredbe o rodiljnom dopustu i naknadi nisu iste u cijeloj zemlji i postoje nejednakosti kada su u pitanju rodiljska prava. Žene i muškarci imaju jednaka imovinska prava, kao i jednak pravni status kada je u pitanju pristup financijama i uslugama.

Zakoni o radu također reguliraju zabranu diskriminacije na radnom mjestu. Ne postoje ciljane strategije niti akcioni planovi isključivo za pitanja diskriminacije pri zapošljavanju. Osobe sa invaliditetom i dalje su posebno diskriminirane na tržištu rada. Unatoč izdvajanja na aktivne politike zapošljavanja, osobe s invaliditetom nemaju svugdje omogućen fizički pristup poslu zbog neodgovarajuće infrastrukture (pločnici, javni

prijevoz, razni objekti i javne ustanove). Iz svega navedenog, može se zaključiti da se tržište rada u Bosni i Hercegovini i dalje suočava sa brojnim izazovima.

ZAKLJUČAK:

Bosna i Hercegovina posebno treba:

- osigurati potpuno funkcionirajući sustav (re) akreditacije visokoškolskih ustanova u cijeloj zemlji;
- razviti strategiju za strukovno obrazovanje i osposobljavanje koja će odgovoriti na potrebe tržišta rada;
- usvojiti strategiju zapošljavanja na razini Federacije BiH i cjelodržavnu strategiju zapošljavanja kao strateški okvir politike, istovremeno pružajući dodatne kapacitete za provedbu i praćenje;
- uvesti jedinstvenu minimalnu razinu naknada za rodiljski dopust i zaštitu u cijeloj zemlji, počevši od usklađivanja definicija dopusta za majke rodilje, očeve i roditelje;
- promicati socijalni dijalog na svim razinama i zaključivanje općih kolektivnih ugovora.

VLADAVINA PRAVA I LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

Ljudska su prava jedini univerzalno priznat sustav vrijednosti koji nije ograničen na svoj vlastiti okvir, te predstavlja jedno od najvažnijih dostignuća suvremene filozofije. Ljudska prava kao sustav vrijednosti ne daju odgovore na bezbrojna životna pitanja, ali uspostavljaju minimalne standarde za bavljenje ljudskim odnosima, koji su primjenjivi, ne samo na vlade, policijske ili vojne strukture, već i na privredne korporacije, međunarodne organizacije i pojedince.

Fokus ljudskih prava je ljudski život i dostojanstvo. Dostojanstvo osobe narušava se kada je podvrgnuta torturi, prisiljena živjeti u ropstvu ili bijedi, što znači bez minimuma hrane, odjeće ili smještaja. I druga ekonomska, socijalna i kulturna prava, kao što su pristup osnovnom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti ili minimalnom socijalnom osiguranju, uključujući i pravo na privatnost i obiteljski život su neophodna za dostojanstven život pojedinca.

Vladavina prava osnovno je načelo Ustava Bosne i Hercegovine (BiH), koji kaže da je BiH demokratska država, koja funkcionira na temelju vladavine prava. Vladavina prava u biti se može svesti na koncept - nitko nije iznad zakona.

Ustav BiH propisuje da će BiH i oba entiteta osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, da će se prava i slobode zajamčene Europskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (EKLJP) i njenim protokolima izravno primjenjivati u BiH i imati prioritet nad svim ostalim zakonima, te da će BiH i svi sudovi, institucije i tijela vlasti, te tijela kojima indirektno upravljaju entiteti ili koji djeluju unutar entiteta primjenjivati ljudska prava i osnovne slobode zajamčene Ustavom BiH.

Ustav BiH propisuje u članku II/3. Katalog prava prema kojem ljudska prava i slobode iz EKLJP i njenih protokola uživaju „sve osobe na teritoriju Bosne i Hercegovine“, što uključuje:

a) Pravo na život.

b) Pravo na nepodvrgavanje mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

- c) Pravo na nedržanje u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obveznom radu.**
- d) Pravo na slobodu i sigurnost osobe.**
- e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i kaznenim stvarima i druga prava u vezi sa kaznenim postupkom.**
- f) Pravo na privatni i obiteljski život, dom i prepisku.**
- g) Slobodu misli, savjesti i religije.**
- h) Slobodu izražavanja.**
- i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima.**
- j) Pravo na brak i zasnivanje obitelji.**
- k) Pravo vlasništva.**
- l) Pravo na obrazovanje.**
- m) Pravo na slobodu kretanja i boravka.**

Ustav BiH propisuje da se uživanje prava i sloboda iz Ustava BiH ili međunarodnih sporazuma iz Aneksa I Ustava BiH mora osigurati „svim osobama u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi“, a to se osigurava kroz apelacijsku nadležnost Ustavnog suda BiH, Komisije za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH (ranije Dom za ljudska prava) i ombudsmana BiH.

Ljudska prava bez mehanizma za njihovu zaštitu bila bi puka objava koja u stvarnom životu ne bi imala smisla. Iz tog razloga važno je upoznati se s nadležnostima institucija koje čine dio mehanizma koji osigurava uživanje temeljnih prava i sloboda svakog pojedinca. Vladavina prava osnovna je pretpostavka koja građanima može osigurati uživanje njihovih prava i sloboda.

Ustavom BiH uspostavljen je Ustavni sud BiH koji je nadležan za odlučivanje o sporovima koji nastaju u vezi s Ustavom između entiteta, između jednog ili oba entiteta i BiH ili između institucija BiH. Ustavni sud ima i tzv. apelacijsku nadležnost.

U okviru apelacijske nadležnosti Ustavni sud BiH odlučuje o pitanjima sadržanim u Ustavu, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini, i nadležan je za pitanja koja mu uputi bilo koji sud u BiH u pogledu toga da li je zakon od čijeg važenja zavisi odluka suda

.....

⁹ Institucija ombudsmana/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine

u određenom predmetu kompatibilan s Ustavom BiH, EKLJP i njenim protokolima, zakonima BiH ili postojanjem ili domašajem nekog općeg pravila međunarodnog javnog prava relevantnog za odluku suda.

Ustavni sud BiH svojim odlukama rješava pitanja mogućih povreda prava i sloboda iz EKLJP i u slučaju da utvrdi povredu, izravno nalaže nadležnim tijelima da poduzmu odgovarajuće mjere za uklanjanje i sprječavanje tih povreda.

Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH sljednik je Doma za ljudska prava, koji je bio ovlašten razmotriti navodna i eklatantna kršenja ljudskih prava i eklatantnu diskriminaciju u uživanju prava i sloboda predviđenih u EKLJP i drugim međunarodnim sporazumima. Mandat Doma je prestao 31. prosinca 2003. godine. Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine osnovana je s mandatom da odlučuje o prijavama koje je Dom zaprimio do 31. prosinca 2003. godine.

Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH⁹ razmatra slučajeve povezane s lošim funkcioniranjem ili povredom ljudskih prava od strane bilo kojeg tijela Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko Distrikta. Predmeti se formiraju na temelju pojedinačnih pritužbi pravnih ili fizičkih osoba ili po službenoj dužnosti.

Instituciji ombudsmana za ljudska prava BiH može se obratiti bilo koja fizička i pravna osoba koja ima legitimni interes, bez obzira na državljanstvo, rasu, spol, religijsku i nacionalnu pripadnost. Žalba upućena Instituciji neće prouzročiti nikakve kaznene, disciplinske ili bilo kakve druge sankcije za njenog podnositelja. Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, ako utvrdi povredu prava, izdaje preporuke nadležnim tijelima da poduzmu mjere za ispravljanje povrede ljudskih prava ili lošeg funkcioniranja uprave. Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH savjetuje građane o načinu korištenja pravnih lijekova ili ih upućuje u odgovarajuće institucije.

Što se tiče sudova opće nadležnosti, sudski sustav u Bosni i Hercegovini nije jedinstven, već ga čine odvojeni, zasebni sustavi i to na državnoj razini, entitetskim razinama i na razini Brčko Distrikta. Zakonom o sudu Bosne i Hercegovine osnovan

je 2003. godine Sud Bosne i Hercegovine. Specifičnost Suda Bosne i Hercegovine je u tome što je i prvostupanjski i apelacijski sud. S obzirom na to da Ustav BiH predviđa da će se prava i slobode zajamčene EKLJP i njenim protokolima izravno primjenjivati u BiH i imati prednost nad svim ostalim zakonima, svi sudovi imaju mogućnost izravne primjene EKLJP. Na primjer, izravna primjena EKLJP može se dogoditi ako je riječ o pravnom pitanju koje nije regulirano domaćim zakonima ili ako su odredbe domaćeg zakona u suprotnosti sa EKLJP-om. U praksi se najčešće pozivanje na EKLJP javlja u slučaju spornog tumačenja određene zakonske norme, kada se njezino tumačenje i primjena vrši sukladno s EKLJP i praksom Europskog suda za ljudska prava (ESLJP).

Europski sud za ljudska prava (ESLJP) je međunarodni sud sa sjedištem u Strasbourgu. Sastoji se od broja sudaca koji je jednak broju država članica Vijeća Europe koje su ratificirale Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.

ESLJP je posljednja instanca za tumačenje EKLJP. Kada ESLJP utvrdi kršenje EKLJP, to također nameće obvezu državi. Ova obveza može biti npr. da država izmijeni svoj zakon ili da otkloni povredu pojedinačnog ljudskog prava.

Jedan od problema s kojim se suočava Bosna i Hercegovina je upravo neprovođenje odluka ESLJP, što je zabilježeno u brojnim izvješćima međunarodnih stručnjaka i nevladinih organizacija.¹⁰ Neprovođenje odluka ESLJP ne samo da krši međunarodne obveze države, već ukazuje i na ozbiljan nedostatak opredijeljenosti države da poštuje vladavinu prava.

10 Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini, Brisel, 05.12.2019. godine, dostupno na http://www.fcjp.ba/analize/PRIEBE_Izvjestaj.pdf

ZAKLJUČAK

ZAŠTO JE VAŽNO IGRATI AKTIVNU ULOGU U VLADAVINI PRAVA?

Vladavina prava temelj je svih modernih ustavnih demokracija. Naime, načelo vladavine prava postalo je dominantni organizacijski model suvremenog ustavnog prava i međunarodnih organizacija. Ovo načelo osigurava da se sve javne ovlasti izvršavaju u granicama utvrđenim zakonom, u skladu s vrijednostima demokracije i temeljnih prava, te pod nadzorom neovisnih i nepristranih sudova. Važnost aktivne uloge u vladavini prava ima za cilj osigurati da se sustav pravosudne i političke vlasti temelji na poštivanju ustava, zakona i drugih propisa, kako od strane građana, tako i od strane nositelja određenih funkcija.

Rezimirajući zašto je važno imati aktivnu ulogu u vladavini prava, trebali bismo poći od onog što je Venecijanska komisija identificirala kao elemente vladavine prava, pa aktivna uloga u vladavini prava sigurno doprinosi:

- zakonitosti (legality), transparentnom, odgovornom i demokratskom procesu donošenja zakona;
- -pravnoj sigurnosti;
- zabrani arbitrarnosti (prohibition of arbitrariness);
- pristupu pravdi pred neovisnim i nepristranim sudovima;

- poštivanju ljudskih prava (respect of human rights);
- zabrani diskriminacije i osiguravanju jednakosti pred zakonom (non-discrimination and equality before the law).

Aktivna uloga u vladavini prava zasigurno će pridonijeti većoj učinkovitosti i funkcionalnosti pravosuđa, osiguravajući pravnu sigurnost i vladavinu prava, te usvajanje zakona s jasnim zakonskim rješenjima koja moraju biti u skladu s europskim standardima i trendovima.

Stoga bi se kroz vladavinu prava trebali osigurati instrumenti koji će poboljšati autonomiju, poštivanje i integritet svakog pojedinca i osigurati da oni slobodno izražavaju svoje stavove i mišljenja i ostvaruju svoja prava, uz poštivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Sarajevo, 31.7.2021. godine

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku potporu Europske unije.

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost udruga Ja bih u EU i ORC Tuzla i ne predstavlja nužno stav Europske unije.

